

Problém s kolektivním zármutkem

Nejznámější nizozemský spisovatel současnosti a blízký spolupracovník Festivalu spisovatelů Praha, Arnon Grunberg, opublikoval v deníku New York Times článek, který vyvolal jak v rodné zemi, tak v Americe diskusi. Grunbergův článek se týká obyčejných lidských postojů, ale i politických deklamací.

AMSTERDAM — Před méně než dvěma týdny bylo Nizozemí v neustálé horečce ze Světového poháru. Nizozemci neočekávaně obsadili třetí místo. Nizozemský nacionalismus, obvykle tlumený, se nakrátko změnil v povinný entusiasmus, když nizozemský tým sesbíral vítězství nad Španělskem, Austrálií, Čile, Kostarikou, Mexikem a nakonec Brazílií. Na Twitteru obdržel fotbalový komentátor, který si dovolil několik kritických poznámek o nizozemském týmu, komentáře v tom smyslu, že by měl být vyhozen z letadla.

Ve čtvrtek byl pak cestou z Amsterdamu do Kuala Lumpur nad východní Ukrajinou sestřelen let 17 malajských Aerolinií. Z 298 pasažérů a členů posádky, kteří přišli o život, jich bylo 193 nizozemských občanů, mezi nimi slavný vědec věnující se výzkumu AIDS Joep Lange a senátor a odborník na právo Willem Witteveen. Povinný entusiasmus, tak bujný během Světového poháru – přinejmenším do zápasu s Argentinou – se rychle změnil v povinné truchlení. „Každý zná alespoň někoho,“ prohlásily na titulní straně obvykle velmi střízlivé noviny NRC Handelsblad.

Nizozemští lídři byli opatrnější. Během víkendu premiér Mark Rutte vyjádřil pobouření nad „vysloveně neuctivým chováním“ pro-ruských separatistických rebelů, kteří odmítli vydat většinu těl obětí, uskladněných v chladících vagoncích na zchátralém vlakovém nádraží – démonickém předpekli. Ale zdržel se jakýchkoli vnějších projevů zármutku. Stejně tak nový král Willem-Alexander, který vyjádřil soustrast, ale nešel tak daleko, aby vyhlásil státní smutek. Což bylo moudré rozhodnutí – smutek totiž není věcí vlády.

Je to klišé, že Nizozemci jsou „střízliví“. Střízlivost je součástí nizozemské povahy, ale – zvláště po vraždě homosexuálního pravicového populistického politika Pima Fortuyna v roce 2002 – země vykazuje také symptomy hysterie. Když jsem v Amsterdamu v šedesátých a sedmdesátých letech vyrůstal, byl nacionalismus považován za projev špatného vkusu. Jsou pro to dějinné důvody, včetně kolaborace mnoha nizozemských představitelů s nacisty během holocaustu a koloniální minulost Nizozemí v dnešní Indonésii, Surinamu, Jižní Africe a podobně.

Ano, když národní tým hraje fotbal (zvláště proti Německu) a trocha rozjívěného nacionalismu byla povolena. Když Nizozemec exceloval na Tour de France, bylo jisté množství národní hrdosti dovoleno. Avšak cokoliv nadto, co se nacionalismu týče, bylo považováno za zpátečnictví.

Tohle všechno se změnilo po roce 2002 a pak ještě více po roce 2004, když byl filmový režisér Theo van Gogh zavražděn synem marockých imigrantů. Nově příchozí, zvláště muslimové, byli nařčeni z nedostatku patriotizmu. Z toho, že nejsou opravdoví Nizozemci, nebo ještě hůř – podle Geerta Wilderse z krajně pravicové Strany pro svobodu by většina nizozemských muslimů udělala z (nizozemského) království chalífát.

Rozdmýchávány médii a na sociálních sítích, jsou emoce se vzrůstající tendencí vystavovány i na veřejnosti. Ti, kteří žádné nevystavují, ti, kteří se odmítají účastnit tohoto emočního exhibicionismu, jsou podezříváni z psychické defektnosti.

Ale je opravdu logické, aby Nizozemec cítil více zármutku pro 193 mrtvých krajanů než například pro ty čtyři Belgičany a čtyři Němce, kteří v tom letadle byli také? Že pro Nizozemce znamená 200 mrtvých cizích Nizozemců větší zděšení než 200 cizích Iráčanů nebo Afghánců zabitých při bombardování? Odpověďet kladně by znamenalo políček do tváře humanismu. Nizozemci zabítí v letadle nezemřeli, protože byli Nizozemci. Jak víme, proruští separatisté se dopustili omylu.

Jak Světový pohár, tak tragédie letu 17 zdá se podněcují pocit kolektivní identity. Tvářit se, že nizozemská svrchovanost stále existuje a soucítit jako skupina. Na truchlení je nejsmutnější, že ve skutečnosti je celkem nesdělitelné, že je o krajně individuálních pocitech. Lidé mají právo neukazovat své emoce a nesdílet je, dokonce i když se týkají fotbalu anebo tragédie.

Z toho vyplývá, že máme i právo přiznat, že někdy necítíme vůbec nic. Celý svět se dovolává našeho soucitu, od sousedky, přes členy naší rodiny, po žebráka na ulici, od zpráv z Gazy po Ukrajinu, od Konga po Sýrii. Neustále se všichni dovolávají našich emocí. Až na nás mají tyhle požadavky otupující efekt, až jsme často lhostejní, až stačíme tak akorát být oporou našim nejbližším a to, že někdy selháváme i v tom, považují ani ne tak za známku naší nelidskosti, ale naší lidskosti. Kdybychom totiž připustili všechno to utrpení ve světě, rychle by z nás byli klienti psychiatrie konejšení do stavu lhostejnosti psychotropními medikamenty.

Kolektivní truchlení poskytuje únik z osamělosti, ale každé „my“ vždycky musí mít své „oni“ – a ti se mohou rychle stát nepřáteli vhodnými k likvidaci. Národní smutek není tak úplně neškodný flirt s nacionalismem. Ti, kteří veřejně hlásají jeho závaznost také odmítají vzít na vědomí, že lidé někdy prostě nejsou schopni truchlit. Uvědomuji si tuto tragédii, chápu váš smutek, ale nemohu se připojit, ne právě teď, ne dnes. A obráceně, až budu držet smutek já, nebudu vás nutit truchlit se mnou.

(V původní verzi tohoto zamyšlení bylo vynecháno jedno nizozemské vítězství roku na Světovém poháru 2014. Nizozemí vyhrálo také nad Kostarikou.)

The New York Time, 21. 7. 2014

přeložil Adam Jedlička

foto (c) archiv Festivalu spisovatelů Praha, Petr Machan